
 Prikaz

Josip Mihaljević
**Komunizam i čovjek:
 Odnos vlasti i pojedinca
 u Hrvatskoj (1958. - 1972.)**

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016,
 595 str.

Knjiga *Komunizam i čovjek* autorski je prvimenac Josipa Mihaljevića, znanstvenog suradnika na Hrvatskom institutu za povijest. Knjiga je nastala iz autorove disertacije koju je 2015. obranio na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Knjiga sadrži uvod, zaključak i četiri veće cjeline (poglavlja) na ukupno 550 stranica teksta. Na kraju knjige nalaze se i izvori i literatura, sažetak na engleskom jeziku, popis kratica, kazalo osobnih imena i bilješka o autoru (551-595 str.).

U središtu autorova zanimanja je odnos vlasti i pojedinca – kakav je taj odnos bio u teoriji, a kakav u praksi? Što taj odnos govori o društvenom uređenju socijalističke Jugoslavije? Odabrano razdoblje za analizu je tzv. vrijeme dugih šezdesetih godina 1958-1972. Godine 1958. s programom VII. kongresa Saveza komunista Jugoslavije započinje razdoblje drugačijeg shvaćanja prava pojedinca od strane vlasti socijalističke Jugoslavije. To “liberalno” razdoblje trajalo je, prema autoru, do 1971-1972. kada je naprasno prekinuto. Da bi prikazao odnos vlasti i pojedinca u promatranom razdoblju, autor je kao izvor odabrao veći broj arhivskih fondova u ko-

jima se nalaze pisma građana tadašnje SR Hrvatske različitim institucijama vlasti.

Nakon Uvoda autor u drugom poglavlju analizira odnos vlasti i pojedinca u teoriji – kakav je bio ustavnopravni poredak SFRJ i koja su to prava i dužnosti imali građani SR Hrvatske. Pozornost je posvećena i programu SKJ koji je usvojen na VII. kongresu 1958. i koji je uveo pitanje pojedinca u jugoslavenski socijalizam. Međutim, program SKJ nije shvaćao pojedinca u duhu liberalne ideje kao individuu s građanskim pravima, već je upravo odbacivao taj liberalni duh i pojedinca afirmirao preko njegovog članstva u kolektivu. Bez obzira na to vlast je počela uvažavati zahtjeve pojedinaca-građana, nastojeći se legitimirati time što vodi brigu o svakodnevnim problemima svojih građana. Tako je došlo do situacije da je pojedinac u ostvarivanju svojih osnovnih potreba i prava bio usmjeren isključivo na vlast i državu te izvan nje nije imao previše prostora za slobodno djelovanje.

U trećem poglavlju “Vlast i pojedinac u praksi” autor analizira niz pisama koja su različiti građani upućivali institucijama vlasti. Najčešće se radilo o socijalnim pitanjima (stambenoj, radnoj, socijalnoj, imovinskoj problematici) koja građani u pravilu nisu uspijevali riješiti na razinama na kojima je to bilo predviđeno. Autor to pokazuje kroz niz primjera, a u knjizi možemo vidjeti i preslike originalnih dokumenata. Ponekad se čitatelj može i nasmijati. Ipak, cjelokupna analiza te komunikacije vodi k iznimno važnim zaključcima: građani su dobrim dijelom od institucija vlasti tražili da se ostvare neka njihova prava koja nisu mogli ostvariti regularnim putem, što govori o karakteru državne birokracije. Dakle, da bi se ostvarilo neko ustavno

ili zakonom zajamčeno pravo, bilo je potrebno pisati institucijama vlasti, najčešće visokim partijskim dužnosnicima. I što je još važnije, vlast je prihvaćala takvu komunikaciju i probleme je rješavala arbitrarno, često na rubu zakonskih okvira. Sami građani često nisu ni očekivali da se njihova prava mogu ostvariti regularnim putem i takvo stanje prihvatili su kao normalno. Nije bila rijetkost da su neki građani od vlasti tražili i usluge koje su bile u suprotnosti sa zakonskim okvirima, a vlast ni takve prijedloge nije nužno odbacivala. Osim kreiranja mreže nepotizma i sistemske korupcije, takav je sustav građane u potpunosti učinio ovisnima o vlasti, a partijskom vrhu dao znatnu moć te doveo u pitanje uobičajenu podjelu vlasti.

Posebno poglavlje (četvrto: "Vlast i pojedinac jedan na jedan") autor je posvetio komunikaciji građana s Josipom Brozom Titom i, manjim dijelom, Vladimirom Bakarićem. Poglavlje je autor započeo analizom načina vladanja Tita, njegovim tehnikama vladanja, kultu ličnosti, te Titovom mjestu u sustavu vlasti. Komunikacija građana s Titom može pokazati mnogo toga o karakteru sustava, kultu ličnosti, ali i o političkoj kulturi građana SR Hrvatske. Tito je, prema autoru, posvećivao pozornost pismima građana, a rješavanje navedenih problema najčešće je povjeravao podređenima. Isto tako pisma građana bila su svojevrsni *vox populi* u sustavu u kojemu nije bilo drugih načina kvalitetne komunikacije vlasti i građana. Prije svega, u analiziranom razdoblju pokazivalo se veliko povjerenje građana u samoga Tita. Čak i žestoki kritičari sustava, pa i razočarani ne dovede u pitanje ulogu samoga Tita. Većina je uvjerenjena kako se "loše" stvari događaju jer

Tito ne zna za njih, a čim sazna, takva će praksa biti prekinuta. To je bilo uobičajeno za sustave s kultom ličnosti, a Tito je to i osobno poticao. Nerijetko je rješavao probleme ne držeći puno do ustavno-zakonskih okvira, načela podjele vlasti itd. Istovremeno u obraćanju građana Vladimiru Bakariću nije bilo te vjere u samu ličnost, već su se obraćali visokom partijskom dužnosniku u nadi da će se iznaći rješenje za pojedini problem.

Autor je u petom poglavlju ("Položaj i uloga medija") analizirao položaj medija u promatranom razdoblju, posebno tiskanih medija. Mediji su trebali imati važnu ulogu u komunikaciji vlasti i građana. Međutim, u socijalističkom sustavu nije bilo slobode medija, pa je ta komunikacija bila jednosmjerna. Pokušao je procijeniti u kojoj se mjeri radilo o "liberalizaciji" medija i kako je funkcionirala cenzura. Analizira se utjecaj Josipa Broza Tita i Vladimira Bakarića na medije te daju zaključci o položaju medija. Ovo poglavlje, iako je važno za shvaćanje odnosa vlasti i pojedinca u komunističkom sustavu, donekle narušava ranije uspostavljenu strukturu knjige.

U zaključku autor pruža odgovore na niz pitanja koja je postavio na početku knjige. U teoriji, jugoslavenski socijalistički sustav malo je držao do pojedinca. Prema autoru, ustavnopravna struktura države bila je nejasna i dolazilo je do preklapanja države i partije, pri čemu je partija u pravilu uvijek bila ispred države. To je i u praksi vodilo k ogromnoj moći partije koja je kontrolirala cjelokupno društvo do atomiziranih pojedinaca. Analiza "običnih" problema iz svakodnevnice pokazala je kako je država bila stalno upletena u gotovo sve aspekte života pojedinca. Stoga pojedinac

nije uspijevao rješavati osnovna pitanja svoje egzistencije bez upletanja partije.

Na osnovi odgovora na svoje istraživačko pitanje autor pokušava doći do zaključka o vrlo aktualnom pitanju karaktera jugoslavenskog političkog sustava – je li se radilo o totalitarnom ili autoritarnom političkom sustavu. Za razliku od niza emocionalno nabijenih rasprava o tom pitanju, koje nisu zaobišle ni znanstvenu zajednicu, autor toj u osnovi politološkoj temi pristupa prilično hladno i trezveno. U ovoj knjizi istraživanje teorije i prakse odnosa vlasti i pojedinca u “dugim šezdesetima” vodi či-

tatelja prema zaključku o totalitarnom karakteru tadašnjeg sustava, što je vrlo važan prilog sadašnjim i budućim raspravama.

Zaključno, knjiga Josipa Mihaljevića kvalitetno je osvježeno za historiografiju i politologiju i doprinosi boljem razumijevanju hrvatske povijesti druge polovice XX. stoljeća. Može ukazati i na uzroke nekih današnjih problema. Knjiga je, što nije rijetkost u izdanjima Hrvatskog instituta za povijest, relativno (pre)dugačka s obzirom na temu i neki su dijelovi pretjerano ekstenzivni, ali to ne utječe na kvalitetu i preporuku za čitanje.

Vladimir Filipović
Sveučilište Libertas, Zagreb